

**Klimaateducatie door NGO's in Cusco:
tussen leefwereld, klimaatrechtvaardigheid en sociaal werk**

Inhoud

Lichten uit!.....	2
Maatschappelijke ontwikkeling en probleemdefiniëring vanuit stagecontext.....	2
Klimaateducatie voorbij individueel gedrag: een kader van rechtvaardigheid.....	4
Leefwereldgericht werken binnen klimaateducatie als eco-sociaalwerkpraktijk.....	5
Praktijkinzichten uit klimaateducatie met kinderen in Cusco	5
Leefwereldgerichte benadering als vertrekpunt.....	6
De fragiele brug naar de systeemwereld	7
Het belang van visuele en creatieve ondersteuning	7
Handelingsruimte en sociaalwerkperspectief	7
Reproductie van bestaande educatieve boodschappen.....	8
Klimaateducatie als onderdeel van bredere sociale ondersteuning.....	8
Hoe NGO's aansluiten bij de leefwereld van kinderen	8
De plaats van klimaatrechtvaardigheid : expliciete benoeming, beperkte concretisering	9
Samenvattende bevindingen	9
Beeldanalyse: klimaateducatie in de publieke ruimte van San Jerónimo (Cusco).....	10
Tussen educatie en ongelijkheid: spanningen en kansen in de praktijk.....	11
Benadering vanuit meerdere perspectieven	12
Klimaateducatie als sociaalwerkpraktijk.....	13
Uitdaging voor het sociaal werkveld.....	13
Slotzin:.....	14
Bronnenlijst:	15

Lichten uit!

“Lichten uit!” “Gebruik minder plastic zakjes!” Het zijn boodschappen die wereldwijd opduiken in campagnes rond klimaat en milieu. Ze suggereren dat de klimaatcrisis in de eerste plaats een kwestie is van individueel gedrag en persoonlijke verantwoordelijkheid. Tijdens mijn stage- en onderzoeksperiode in Cusco, Peru, werd echter steeds duidelijker dat deze benadering wringt met de dagelijkse realiteit van veel gemeenschappen. De mensen met wie ik werkte, en zeker de kinderen, ondervinden nu al de gevolgen van klimaatverandering, terwijl zij zelf nauwelijks hebben bijgedragen aan de oorzaak ervan. Klimaateducatie krijgt in die context een andere betekenis: niet alleen als overdracht van kennis of gedragsregels, maar als een mogelijke hefboom om ongelijkheid, macht en rechtvaardigheid bespreekbaar te maken. Dit artikel onderzoekt hoe NGO's in Cusco klimaateducatie vormgeven, in welke mate deze aansluit bij de leefwereld van kwetsbare gemeenschappen en welke plaats klimaatrechtvaardigheid daarin inneemt, bekeken vanuit een sociaalwerkperspectief.

Maatschappelijke ontwikkeling en probleemdefiniëring vanuit stagecontext

Klimaatverandering is een mondiale ontwikkeling met sterk ongelijke lokale gevolgen. Tijdens mijn stage en onderzoek in Cusco, in de Andesregio van Zuid-Peru, werd deze ongelijkheid zeer tastbaar. Hoewel de uitstoot van broeikasgassen vooral geconcentreerd is in geïndustrialiseerde landen, worden de zwaarste gevolgen gedragen door gemeenschappen in het Globale Zuiden. In de context waarin ik werkte, uit klimaatverandering zich onder meer in veranderende neerslagpatronen, langere periodes van droogte en het terugtrekken van gletsjers. Deze ecologische veranderingen hebben directe gevolgen voor waterbeschikbaarheid, landbouwproductiviteit en voedselzekerheid, en raken zo aan de fundamenten van het dagelijks leven van de bevolking (Stensrud, 2016). In gesprekken en observaties binnen de stad kwam vooral de problematiek van waterschaarste naar voren, terwijl boeren in landelijke gebieden geconfronteerd worden met een verhoogd risico op verbranding door de toegenomen intensiteit van de zon. Deze lokale observaties kunnen niet los worden gezien van bredere mondiale verhoudingen. Deze vaststellingen vormden een belangrijk vertrekpunt voor dit onderzoek en bepaalden mee hoe klimaateducatie binnen deze context wordt begrepen en vormgegeven.

Wat deze situatie bijzonder schrijnend maakt, is dat veel lokale gemeenschappen nauwelijks verantwoordelijk zijn voor de mondiale uitstoot die aan de basis ligt van deze veranderingen. Toch worden zij geconfronteerd met de grootste risico's en hebben zij vaak de minste middelen om zich hiertegen te beschermen. Dit spanningsveld wordt in de literatuur omschreven als

klimaatonrechtvaardigheid: een ongelijke verdeling van lasten, verantwoordelijkheden en kwetsbaarheid in de klimaatcrisis (Hanna Greep, 2025).

Deze ongelijkheid vormt niet alleen een ecologisch of economisch probleem, maar stelt ook fundamentele vragen over hoe klimaatverandering wordt besproken en aangeleerd.

In gesprekken, observaties en educatieve activiteiten kwam naar voren hoe klimaatverandering verweven is met armoede, beperkte toegang tot basisvoorzieningen en historische achterstelling (Balestri S., 2025). Tegelijk merkte ik dat veel klimaateducatieve initiatieven – zowel in scholen, NGO's als in de publieke ruimte – sterk inzetten op individuele gedragsverandering. Kinderen krijgen boodschappen mee over afval sorteren, water besparen en zorg dragen voor de natuur, zonder dat structurele oorzaken of machtsverhoudingen expliciet worden benoemd.

Onderzoek toont aan dat kinderen en jongeren in kwetsbare contexten vaak al vroeg geconfronteerd worden met milieuproblemen en onrechtvaardige effecten daarvan, maar dat educatie deze ervaringen niet altijd koppelt aan bredere maatschappelijke structuren. Hierdoor ontstaat het risico dat verantwoordelijkheid impliciet wordt doorgeschoven naar individuen die weinig controle hebben over de oorzaken van de klimaatcrisis (Shields et al., 2024). Voor sociaal werk, dat vertrekt vanuit een mensenrechten- en rechtvaardigheids perspectief, roept dit fundamentele vragen op over de rol en invulling van klimaateducatie. Tegen deze achtergrond ontstond de nood om klimaateducatie in deze context systematisch te onderzoeken.

Figuur 1: vertaling: 'als de hitte je stoort, plant een boom'

Figuur 2: "laten we verantwoordelijk zijn"

Dit bacheloronderzoek heeft als doel inzicht te verwerven in hoe klimaateducatie door NGO's in Cusco wordt geïnterpreteerd en vormgegeven, en hoe deze praktijken zich verhouden tot de leefwereld van (kwetsbare) gemeenschappen en tot het principe van klimaatrechtvaardigheid. Het onderzoek vertrekt vanuit mijn stagecontext binnen een NGO in Cusco en is gebaseerd op een kwalitatieve onderzoeksopzet.

Concreet werd gebruikgemaakt van participerende observatie tijdens klimaateducatieve activiteiten met kinderen, informele gesprekken met medewerkers en deelnemers, en reflectieve veldnotities die gedurende de stageperiode werden bijgehouden. Deze methoden maakten het mogelijk om klimaateducatie niet alleen te analyseren op basis van formele doelstellingen, maar ook vanuit dagelijkse interacties, impliciete boodschappen en spanningen tussen educatieve intenties en de leefrealiteit van de betrokkenen. Daarnaast werd een literatuurstudie uitgevoerd rond klimaatrechtvaardigheid, educatie en sociaal werk, die als analytisch kader diende voor de interpretatie van de praktijkervaringen.

De bedoeling van dit onderzoek is niet om de werking van NGO's te beoordelen of pasklare oplossingen aan te reiken, maar om de complexiteit van klimaateducatie binnen een context van structurele ongelijkheid te verkennen en beter te begrijpen. Door praktijkervaringen en observaties in dialoog te brengen met sociaalwerktheorie en klimaat- en rechtvaardigheidsliteratuur, nodigt dit artikel uit om stil te staan bij de onderliggende aannames, spanningen en keuzes die meespelen wanneer ecologische thema's binnen het sociaal werk aan bod komen.

Hoofdonderzoeksvraag

Hoe wordt klimaateducatie door NGO's in Cusco geïnterpreteerd en verankerd in de leefwereld van kwetsbare gemeenschappen, en welke rol speelt klimaatrechtvaardigheid hierin?

Deelvragen

1. *Hoe geven NGO's in Cusco vorm aan klimaateducatie en welke doelen of accenten leggen zij hierbij?*
2. *In welke mate sluit deze klimaateducatie aan bij de leefwereld en ervaringen van kinderen uit kwetsbare gemeenschappen?*
3. *Hoe komen thema's van macht, ongelijkheid en verantwoordelijkheid tot uiting in deze educatieve praktijken?*

Om deze vragen te beantwoorden, wordt eerst een theoretisch en maatschappelijk kader uitgewerkt dat richting geeft aan de analyse van de praktijk, waarin klimaateducatie, leefwereldgericht werken, klimaatrechtvaardigheid en de rol van sociaal werk worden besproken. Vervolgens wordt de gebruikte onderzoeksmethode toegelicht. Daarna worden de onderzoeksbevindingen gepresenteerd en geanalyseerd in relatie tot de literatuur. Het artikel sluit af met een discussie, een maatschappelijke positionering vanuit sociaal werk en een conclusie met aanbevelingen.

Klimaateducatie voorbij individueel gedrag: een kader van rechtvaardigheid

Klimaateducatie verwijst naar educatieve processen die mensen ondersteunen om klimaatverandering te begrijpen, er kritisch over na te denken en er op een betekenisvolle manier mee om te gaan. Internationale organisaties zoals UNESCO benadrukken dat klimaateducatie meer moet zijn dan het overbrengen van feiten over CO₂-uitstoot of recycling. Het gaat om inzicht in de samenhang tussen ecologische, sociale en economische systemen, én om het versterken van handelingsbekwaamheid (Unesco,2022).

In veel onderwijssystemen is klimaateducatie echter nog beperkt structureel verankerd. Vaak blijft het bij losse lessen of theoretische kennis, zonder voldoende aandacht voor toepassing, context of rechtvaardigheidsvraagstukken. Hierdoor nemen NGO's steeds vaker een aanvullende rol op zich in het aanbieden van klimaateducatie, met eigen accenten en

methodieken. Een benadering die expliciet inzet op deze bredere betekenis van klimaateducatie, is leefwereldgericht werken binnen het sociaal werk.

Leefwereldgericht werken binnen klimaateducatie als eco-sociaalwerkpraktijk

Leefwereldgericht werken vormt een kernprincipe binnen het sociaal werk en is ook richtinggevend voor klimaateducatie wanneer deze wordt opgevat als een vorm van eco-sociaal werk. In deze benadering wordt educatie niet los gezien van de sociale context waarin mensen leven, maar vertrekt ze vanuit de dagelijkse ervaringen, betekenissen en leefomstandigheden van deelnemers. Binnen het kader van dit onderzoek betekent dit dat klimaateducatie wordt bekeken als een sociaalwerkpraktijk die aansluiting zoekt bij wat kinderen en gemeenschappen in Cusco concreet meemaken, zoals watertekort, afvalproblematiek en de impact van veranderende klimaatomstandigheden op het dagelijks leven. Onderzoek toont aan dat klimaateducatie effectiever en betekenisvoller is wanneer zij vertrekt vanuit dergelijke herkenbare en lokaal ervaren problemen (Kirby, 2022).

Tegelijk benadrukt de literatuur dat leefwereldgericht werken binnen eco-sociaal werk niet mag blijven steken in het louter bevestigen van bestaande ervaringen of normen. Zonder begeleide reflectie bestaat het risico dat educatie bestaande, vaak moraliserende boodschappen reproduceert en structurele oorzaken buiten beeld laat (Shields et al., 2024).

Leefwereldgericht werken draait daarbovenop niet enkel om de inhoud, maar evengoed om de methodiek die behoort aan te sluiten op de doelgroep.

Hoe deze theoretische uitgangspunten zich vertalen naar de dagelijkse praktijk, wordt zichtbaar in de empirische bevindingen uit mijn stagecontext.

Praktijkinzichten uit klimaateducatie met kinderen in Cusco

Dit bacheloronderzoek is gebaseerd op een kwalitatieve onderzoeksopzet en vertrekt vanuit mijn stagecontext binnen een NGO in Cusco, Peru. Een kwalitatieve benadering sluit aan bij het verkennende en contextgebonden karakter van dit onderzoek, dat gericht is op het begrijpen van hoe klimaateducatie in de praktijk vorm krijgt en wordt beleefd binnen een context van structurele ongelijkheid. Het doel is niet om meetbare effecten vast te stellen, maar om inzicht te verwerven in de betekenissen, spanningen en impliciete aannames die circuleren binnen klimaateducatieve praktijken.

De empirische data werden verzameld via participerende observatie tijdens twee klimaateducatieve workshops rond SDG 13 (Actie voor het Klimaat), georganiseerd voor een groep van twaalf kinderen tussen 9 en 12 jaar. Deze workshops maakten deel uit van mijn stagetraject, werkend rond de SDG's die de NGO als organisatie hanteert. Tijdens de observaties werd aandacht besteed aan de klimaatthema's die kinderen spontaan benoemden, hun interpretaties van verantwoordelijkheid en actie, en de mate waarin structurele oorzaken en actoren aan bod kwamen..

Omdat "actie" expliciet centraal staat in SDG 13, koos ik ervoor om in de workshop te vertrekken vanuit de eigen leefwereld en handelingsmogelijkheden van de kinderen. Klimaatactie werd

voorgesteld op drie niveaus: individueel, collectief (in groep of gemeenschap) en beleidsmatig. Deze driedeling had als doel om structuur aan te brengen in de complexiteit van klimaatproblematieken en kinderen te helpen begrijpen dat niet elk probleem op hetzelfde niveau kan worden aangepakt.

Na een gezamenlijke introductie werden de kinderen gevraagd om een concreet probleem uit hun eigen omgeving te benoemen en hierover in kleine groepjes na te denken. Elk groepje formuleerde mogelijke acties op de drie niveaus. Als begeleider ondersteunde ik dit proces door verduidelijkende vragen te stellen en voorbeelden te geven waar nodig, zonder vooraf oplossingen op te leggen.

Tijdens de participerende observatie werd gericht geobserveerd op:

- welke klimaatthema's kinderen spontaan benoemden;
- hoe zij verantwoordelijkheid en actie interpreteerden;
- in welke mate structurele oorzaken en actoren aan bod kwamen;
- hoe abstracte concepten zoals beleidsmatige actie werden begrepen;
- welke didactische elementen het begrip ondersteunden of bemoeilijkten.

Dit observatiekader maakte het mogelijk om patronen te herkennen in hoe klimaateducatie wordt beleefd en geïnterpreteerd binnen deze specifieke context.

Mijn positie als stagiair en begeleider van de workshops impliceerde een dubbele rol als participant en observator. Deze nabijheid tot de praktijk maakte het mogelijk om klimaateducatie van binnenuit te analyseren, maar vroeg tegelijk om voortdurende reflexiviteit. Mijn academische achtergrond en vertrouwdheid met concepten zoals klimaatrechtvaardigheid beïnvloedden onvermijdelijk de focus van mijn observaties en interpretaties. Deze reflexieve houding werd expliciet meegenomen in het onderzoeksproces, met aandacht voor machtsverhoudingen, culturele verschillen en het risico op normatieve interpretaties.

Alle observaties vonden plaats met toestemming van de NGO en werden anoniem verwerkt. Er werden geen persoonsgegevens verzameld. De empirische bevindingen werden geïnterpreteerd in dialoog met wetenschappelijke literatuur over klimaateducatie, leefwereldgericht werken en klimaatrechtvaardigheid, die fungeerde als analytisch kader voor dit onderzoek. Deze onderzoeksopzet maakte het mogelijk om zicht te krijgen op hoe klimaateducatie concreet wordt vormgegeven en beleefd door kinderen.

Leefwereldgerichte benadering als vertrekpunt

De NGO stimuleert een participatieve pedagogische stijl waarbij kinderen actief worden betrokken via vragen, groepswork, uitwisseling en visuele ondersteuning. Mijn gehanteerde aanpak vertrok leefwereldgericht op twee niveaus. Inhoudelijk werd aangesloten bij de ervaringen en observaties van kinderen uit hun directe omgeving. Methodisch werd gewerkt met interactieve en creatieve werkvormen die deze ervaringen tastbaar maakten en participatie stimuleerden. Deze combinatie vergrootte de betrokkenheid en het gevoel van eigenaarschap, vooral wanneer kinderen zelf problemen konden benoemen en hierover in groep konden nadenken.

Participatie fungeerde hierbij niet louter als activerende werkvorm, maar als noodzakelijke voorwaarde om kinderen te betrekken bij klimaatthema's op een manier die aansloot bij hun leefwereld en draagkracht.

Hoewel deze leefwereldgerichte aanpak sterk bijdroeg aan betrokkenheid, riep zij tegelijk vragen op over hoe structurele dimensies van klimaatverandering aan bod kunnen komen.

De fragiele brug naar de systeemwereld

Binnen deze leefwereldgerichte aanpak werd bewust gepoogd om een brug te slaan naar de systeemwereld. Inhoudelijk door naast individuele acties ook collectieve en beleidsmatige niveaus te introduceren, en methodisch door kinderen uit te nodigen om abstracter na te denken over structurele oorzaken en vormen van verandering. Uit de observaties bleek dat deze verschuiving mogelijk was, maar enkel onder intensieve begeleiding. Zonder bijkomende ondersteuning bleef het structurele niveau vaag en moeilijk hanteerbaar, waardoor kinderen spontaan teruggrepen naar individuele of kleinschalige acties, zoals afval opruimen of water besparen.

Deze bevinding toont aan dat de verbinding tussen leefwereldgericht werken en een structurele benadering geen vanzelfsprekende stap is, maar een fragiel leerproces dat tijd, herhaling en ondersteuning vereist.

Het belang van visuele en creatieve ondersteuning

Uit de observaties blijkt dat abstracte concepten, zoals het onderscheid tussen individuele, collectieve en beleidsmatige klimaatactie, voor kinderen moeilijk hanteerbaar zijn wanneer zij uitsluitend verbaal worden aangeboden. Vooral beleidsmatige actie bleef nauwelijks voorstelbaar, wat de betrokkenheid zichtbaar beperkte. Dit onderstreept dat klimaateducatie bij kinderen niet kan steunen op louter talige of conceptuele uitleg, maar nood heeft aan visuele, creatieve en narratieve werkvormen die complexe thema's concretiseren en verankeren in de leefwereld.

Dit sluit aan bij het onderzoek van Kirby (2022), dat aantoont dat creatieve methodieken in contexten van onzekerheid essentieel zijn om betekenisgeving, emotionele betrokkenheid en leerprocessen te versterken. Ook vanuit mijn eigen positie als stagiair binnen het sociaal-cultureel werkveld werd dit verschil duidelijk zichtbaar. Workshops waarin gebruik werd gemaakt van beeldmateriaal, verhalen of interactieve opdrachten genereerden merkbaar meer interactie en actieve participatie, en bleven bovendien langer hangen bij de kinderen. Dit wijst erop dat methodiek geen neutrale didactische keuze is, maar een bepalende factor in hoe klimaateducatie wordt beleefd en geïnternaliseerd.

De manier waarop abstracte concepten worden aangebracht, blijkt rechtstreeks samen te hangen met de mate waarin kinderen handelingsruimte ervaren.

Handelingsruimte en sociaalwerkperspectief

Ondanks de expliciete benoeming van klimaatonrechtvaardigheid en structurele oorzaken bleef het voor kinderen onduidelijk hoe zij zich hiertoe kunnen verhouden als actieve deelnemers. Structureel werken uitte zich in deze context vooral in sensibiliseren en signaleren, maar minder

in het concreet creëren van handelingsruimte. Vanuit sociaal werk roept dit de vraag op hoe kinderen niet alleen kunnen leren dát structurele ongelijkheid bestaat, maar ook hoe zij — op een manier die past bij hun leefwereld en draagkracht — betrokken kunnen worden bij collectieve actie.

Kleinschalige, lokale initiatieven, zoals samen nadenken over schoolafspraken, deelnemen aan buurtacties of het zichtbaar maken van problemen in de eigen omgeving, kunnen hierbij fungeren als brug tussen leefwereld en systeemwereld. Dergelijke vormen van grassroots actie en doe-democratie maken structurele thema's tastbaar en benadrukken dat verandering ook van onderuit kan vertrekken. Deze observatie ondersteunt dat participatieve klimaateducatie niet vanzelf ontstaat, maar actief ruimte en ondersteuning veronderstelt. Het is precies binnen die ruimte dat kinderen niet enkel aangesproken worden op individueel gedrag, maar erkend kunnen worden als sociale en beginnende politieke actoren binnen hun gemeenschap.

Reproductie van bestaande educatieve boodschappen

Tegelijk werd zichtbaar dat kinderen vaak bestaande slogans en morele boodschappen reproduceerden, eerder dan zelf nieuwe verbanden te leggen. Veel antwoorden bleven binnen bekende kaders van wat “goed” of “slecht” gedrag is, zonder verdere verdieping of kritische reflectie.

Dit suggereert dat klimaateducatie in deze context grotendeels voortbouwt op reeds aanwezige educatieve boodschappen, maar minder ruimte laat voor het openbreken van deze kaders of het verkennen van minder zichtbare oorzaken van klimaatproblemen.

Hoewel NGO's vaak worden gezien als neutrale educatieve actoren, toont dit onderzoek aan dat hun keuzes rond taal, inhoud en focus onvermijdelijk normatief zijn en bepaalde vormen van verantwoordelijkheid versterken, terwijl andere worden afgezwakt.

Klimaateducatie als onderdeel van bredere sociale ondersteuning

De observaties tonen dat klimaateducatie binnen de NGO niet losstaat van andere sociale doelstellingen. Klimaatthema's worden geïntegreerd in een bredere pedagogische missie rond opvoeding, welzijn en toekomstkansen voor kinderen.

We zien dat klimaateducatie nog onvoldoende structureel verwerkt is in het educatiesysteem, en daarom vaak wordt opgenomen door lokale actoren zoals NGO's (Silverman, 2019). Deze focussen dan vooral op toegankelijkheid en betrokkenheid van de kinderen.

Deze benadering zorgt voor nabijheid en vertrouwen, maar maakt tegelijk dat klimaatrechtvaardigheid vaak impliciet blijft en niet systematisch wordt uitgewerkt als expliciet leerdoel.

Hoe NGO's aansluiten bij de leefwereld van kinderen

Een opvallend resultaat is dat kinderen spontaan teruggrepen naar thema's die sterk aanwezig zijn in hun dagelijkse leefomgeving en schoolcontext. Proper water werd het vaakst genoemd,

gevolgd door afvalproblematiek en luchtvervuiling door bussen en verkeer. Deze thema's zijn zichtbaar aanwezig in de wijk en worden ook regelmatig herhaald in schoolse en publieke boodschappen.

Dit wijst erop dat klimaateducatie sterk aansluit bij concrete ervaringen van kinderen en dat herkenbaarheid een belangrijke voorwaarde is voor betrokkenheid en participatie (Shields et al., 2024).

De plaats van klimaatrechtvaardigheid : expliciete benoeming, beperkte concretisering

Klimaatrechtvaardigheid werd tijdens de workshop expliciet benoemd. In de introductie werd uitgelegd dat mensen en groepen die het minst bijdragen aan de klimaatcrisis vaak het zwaarst getroffen worden, wat door de kinderen werd herkend en benoemd als "niet eerlijk".

Daarnaast kwamen sporadisch structurele verwijzingen naar voren, zoals het idee dat fabrieken minder zouden moeten uitstoten. Dit toont aan dat kinderen in beperkte mate structurele actoren kunnen benoemen wanneer hier expliciet ruimte voor wordt gemaakt.

Samenvattende bevindingen

De resultaten tonen dat klimaateducatie binnen de NGO sterk leefwereldgericht en participatief wordt vormgegeven, met veel aandacht voor herkenbare problemen en individuele betrokkenheid. Tegelijk blijven structurele oorzaken en beleidsmatige handelingsmogelijkheden moeilijk te vertalen naar concrete educatieve praktijken voor kinderen.

Klimaatrechtvaardigheid wordt wel benoemd en moreel erkend, maar blijft in de praktijk grotendeels abstract. **De observaties wijzen erop dat klimaateducatie in deze context nood heeft aan langdurige, visueel ondersteunde en zorgvuldig opgebouwde trajecten om kinderen niet alleen te activeren, maar ook inzicht te geven in bredere machts- en verantwoordelijkheidsstructuren** (Van Epp, M. and Garside, B.,2016).

Om deze bevindingen verder te contextualiseren, werd ook gekeken naar hoe klimaateducatie buiten formele educatieve settings zichtbaar wordt in de leefomgeving van kinderen.

Beeldanalyse: klimaateducatie in de publieke ruimte van San Jerónimo (Cusco)

In het kader van dit onderzoek werd gebruikgemaakt van een wijkwandeling/beeldanalyse als aanvullende kwalitatieve methode. Tijdens wandelingen in de wijk San Jerónimo (Cusco) voerde ik een informele beeldanalyse uit van klimaatgeoriënteerde boodschappen in de publieke ruimte. Deze onderzoeksmethode maakt het mogelijk om te analyseren hoe betekenissen, waarden en normen rond klimaat en natuur zichtbaar worden in het dagelijkse leven, buiten formele educatieve contexten. In parken, langs wandelpaden en op groene zones plaatste de gemeente op opvallend veel locaties bordjes met ecologische en morele boodschappen, zoals *“Kleine acties, vermenigvuldigd door miljoenen mensen, kunnen de wereld veranderen”* en *“Zorg voor de aarde en zij zal zorgen voor jou”*. Deze visuele aanwezigheid wijst op een expliciete keuze om klimaateducatie niet te beperken tot scholen of formele educatie, maar structureel te integreren in de leefomgeving van bewoners.

De boodschappen zijn normatief, eenvoudig en sterk moraliserend van toon. Ze spreken de individuele verantwoordelijkheid van burgers rechtstreeks aan en benadrukken gedragsverandering, zorg en bescherming van de natuur. Opvallend is dat de oorzaak van milieuproblemen vaak wordt toegeschreven aan “de mens” in algemene termen (*“De mens is het grootste probleem voor de planten”*), zonder onderscheid te maken tussen verschillende actoren, machtsposities of structurele oorzaken zoals beleid, industrie of economische belangen.

Ze normaliseren ecologisch bewustzijn in het dagelijks leven en versterken een collectieve morele norm rond zorg voor de omgeving. Vanuit een sociaalwerkperspectief kan dit gelezen worden als een poging om klimaateducatie te verankeren in de leefwereld van bewoners.

Tegelijk blijft de structurele dimensie van klimaatproblematiek grotendeels afwezig: verschillen in verantwoordelijkheid, macht en kwetsbaarheid worden niet zichtbaar gemaakt. Dit vijkonderzoek ondersteunt daarmee de bredere bevinding dat klimaateducatie in deze context vooral inzet op morele bewustwording en individuele actie, eerder dan op kritische reflectie over klimaatrechtvaardigheid.

In relatie tot de participerende observaties tijdens de workshops met kinderen is een duidelijke parallel zichtbaar. Zowel in de educatieve activiteiten als in de publieke ruimte domineert een discours dat inzet op individuele actie, moreel juist handelen en algemene verantwoordelijkheid. De beeldanalyse toont aan dat kinderen niet alleen binnen workshops, maar ook in hun dagelijkse leefomgeving vooral worden aangesproken als individuele actoren binnen de klimaatproblematiek.

Deze nadruk op gedeelde waarden en collectieve zorg is op zich betekenisvol. Het uitdragen van gezamenlijke verantwoordelijkheid kan bijdragen aan sociale normvorming en vormt vaak een eerste stap richting maatschappelijke verandering. Tegelijk maken deze boodschappen zichtbaar dat deze benadering grotendeels losstaat van een expliciete structurele analyse. Ongelijkheden in bijdrage, macht en kwetsbaarheid blijven onderbelicht, waardoor klimaatrechtvaardigheid slechts impliciet en abstract aanwezig is.

Voor NGO's die actief zijn binnen klimaateducatie roept dit een belangrijke kritische vraag op: in welke mate is het ethisch en pedagogisch verantwoord om kinderen vooral aan te spreken op individuele verantwoordelijkheid, binnen een context van globale en lokale ongelijkheden waar zij zelf weinig controle over hebben? De combinatie van participerende observatie en beeldanalyse maakt deze spanning zichtbaar en onderstreept de nood aan een evenwicht tussen het stimuleren van handelingsbereidheid en het expliciteren en aankaarten van structurele oorzaken en machtsverhoudingen (Asociación ANDES, z.d.) .

Vanuit een sociaal werkperspectief nodigen deze bevindingen uit tot een kritische reflectie over hoe klimaateducatie kan bijdragen aan empowerment, zonder de structurele oorzaken van ongelijkheid uit het oog te verliezen.

De combinatie van praktijkobservaties en beeldanalyse maakt het mogelijk om bredere spanningen en implicaties voor het sociaal werkveld te identificeren.

Tussen educatie en ongelijkheid: spanningen en kansen in de praktijk

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksbevindingen verdiept en geplaatst binnen een breder maatschappelijk, theoretisch en sociaalwerkperspectief. De discussie vertrekt vanuit meerdere standpunten en mondt uit in een expliciete positionering als sociaal werker, met aandacht voor mijn rol als onderzoeker en de implicaties voor het werkveld.

Benadering vanuit meerdere perspectieven

Vanuit het perspectief van NGO's wordt duidelijk dat klimaateducatie vaak ingebed is in een bredere pedagogische en sociale werking. Binnen een context van beperkte middelen, korte trajecten en een diverse doelgroep ligt de nadruk doorgaans op bewustwording en haalbare gedragsveranderingen. Door aan te sluiten bij herkenbare thema's zoals afval, watergebruik en zorg voor de directe leefomgeving slagen NGO's erin om kinderen te betrekken en een eerste ecologisch bewustzijn te ontwikkelen.

Een praktijkvoorbeeld hiervan is de samenwerking tussen de NGO waar ik stage liep en een lokale school, waarbij een zogenoemde *klimaatbrigade* werd opgezet. Jaarlijks worden per klas enkele leerlingen geselecteerd die gedurende het schooljaar deelnemen aan wekelijkse activiteiten rond zorg voor de omgeving en gezondheid. Tijdens mijn observatie lag de focus vooral op creatieve en kleinschalige acties, zoals hergebruik van materialen en gezamenlijke zorgmomenten rond handen wassen, drinkwater en gezonde voeding. Deze aanpak zet sterk in op betrokkenheid, verantwoordelijkheid binnen de groep en positieve beleving. De begeleiders gaven aan bewust te kiezen voor laagdrempelige en 'leuke' activiteiten, vanuit de overtuiging dat dit engagement en interesse creëert zonder kinderen af te schrikken met zware of abstracte problematieken.

Deze benadering sluit nauw aan bij sociaalwerkprincipes zoals relatieopbouw, nabijheid en leefwereldgericht werken. Net zoals in andere sociaalwerkcontexten wordt eerst ingezet op vertrouwen en verbinding, voordat complexere thema's aan bod komen. Tegelijk tonen de onderzoeksbevindingen aan dat deze focus ook duidelijke grenzen kent. Door sterk in te zetten op individueel en kleinschalig handelen blijven structurele oorzaken van klimaatproblemen — zoals beleidskeuzes, economische belangen en machtsverhoudingen — grotendeels buiten beeld. Voor kinderen betekent dit dat zij wel verantwoordelijkheid ervaren, maar weinig inzicht krijgen in wie beslissingen neemt over infrastructuur, industrie of milieubeleid. Hierdoor dreigt een impliciete verschuiving van verantwoordelijkheid naar individuen die zelf weinig invloed hebben op deze structuren.

Vanuit sociaal werk bekeken situeert klimaateducatie zich hier op een spanningsveld. Enerzijds is de participatieve en leefwereldgerichte aanpak essentieel om kinderen te betrekken en te versterken. Anderzijds botst een eenzijdige focus op individueel gedrag met het sociaalwerkmandaat om structurele ongelijkheid en sociaal onrecht zichtbaar te maken. Deze spanning weerspiegelt een bredere maatschappelijke tendens waarbij complexe mondiale problemen, zoals klimaatverandering, worden herleid tot individuele gedragskeuzes, terwijl structurele verantwoordelijkheid onderbelicht blijft.

Figuur 3: "laten we voor de bomen zorgen" "de bomen geven ons zuurstof" "gebruik de 4 r'en; recycle, reuse, recuperate and reduce"

Deze spanningen worden bijzonder zichtbaar wanneer ze worden bekeken vanuit het normatieve en ethische kader van sociaal werk.

Klimaateducatie als sociaalwerkpraktijk

Als sociaal werker in spe ervoer ik een spanning tussen het stimuleren van hoop en handelingsbereidheid enerzijds, en het erkennen van de beperkte structurele invloed die kinderen binnen deze context daadwerkelijk hebben anderzijds. Deze spanning noodzaakte mij om mijn eigen positie als toekomstig sociaal werker expliciet te bevragen.

Vanuit mijn opleiding en waardenkader als sociaal werker neem ik het standpunt in dat klimaateducatie niet neutraal kan zijn. In contexten van structurele ongelijkheid is het noodzakelijk om expliciet aandacht te hebben voor rechtvaardigheid, macht en collectieve verantwoordelijkheid. Klimaateducatie die deze dimensies niet benoemt, loopt het risico om ongelijkheid te normaliseren en verantwoordelijkheid te leggen bij groepen die reeds kwetsbaar zijn.

Dit betekent niet dat kinderen moeten worden belast met zware politieke of abstracte analyses. Wel betekent het dat educatieve praktijken ruimte moeten creëren om te benoemen dat niet iedereen in gelijke mate verantwoordelijkheid draagt voor de klimaatcrisis en dat verandering zich op verschillende niveaus afspeelt. Vanuit een mensenrechtenkader en het streven naar sociale rechtvaardigheid is het de taak van sociaal werk en educatieve actoren om deze complexiteit op een toegankelijke en leeftijdsgevoelige manier bespreekbaar te maken.

Sociaal werk kan hierin een bemiddelende rol opnemen door klimaateducatie te benaderen als een proces van gezamenlijke betekenisgeving. Door structurele oorzaken voorzichtig te benoemen en collectieve handelingsmogelijkheden zichtbaar te maken, kan empowerment worden versterkt zonder schuldgevoel of overbelasting te creëren. Dit sluit aan bij het sociaalwerkperspectief dat inzet op versterking, bewustwording en collectieve verantwoordelijkheid.

Uitdaging voor het sociaal werkveld

De centrale uitdaging die uit dit onderzoek naar voren komt, is hoe sociaal werk kan bijdragen aan een vorm van klimaateducatie die zowel leefwereldgericht als rechtvaardig is.

Rechtvaardigheid wordt hierbij niet uitsluitend begrepen als aandacht voor structurele ongelijkheid en systeemkritiek, maar ook als het actief creëren van handelingsruimte waarin kinderen zich kunnen ervaren als betrokken en competente deelnemers. Dit leidt tot de volgende kernvraag:

Hoe kunnen we klimaateducatie structureel verankeren op een manier die kinderen versterkt, door tegelijk aandacht te hebben voor hun leefwereld, voor ongelijkheid en voor concrete mogelijkheden tot collectief handelen?

Deze uitdaging vraagt om meer dan losse of eenmalige interventies. Ze veronderstelt langdurige en samenhangende educatieve trajecten, het inzetten van visuele en creatieve methodieken die complexe thema's toegankelijk maken, en een nauwe samenwerking tussen scholen, NGO's en sociaal werkers. Op die manier kan klimaateducatie uitgroeien tot een sociaalwerkpraktijk

waarin kinderen niet enkel worden aangesproken op individueel gedrag, maar ook ruimte krijgen om inzicht te ontwikkelen in ongelijkheid, macht en collectieve verantwoordelijkheid, én om hier op hun eigen niveau actief mee om te gaan.

Slotzin:

*Misschien begint rechtvaardige klimaateducatie niet met “Lichten uit!”,
maar met de vraag wie vandaag in het donker staat, en waarom.*

- Silke Goris -

Bronnenlijst:

- ❖ Asociación ANDES. (z.d.). *Indigenous peoples and climate change in the Andes*. <https://andesfiles.s3.sa-east-1.amazonaws.com/Publications/18+Indigenous+Ppeoples+and+Climate+Change+in+Andes.pdf>
- ❖ Balestri, S. A double constraint to development: how multidimensional poverty interacts with vulnerability to climate change. *J Econ Interact Coord* (2025). <https://doi.org/10.1007/s11403-025-00468-w>
- ❖ Doyle, J. (2025). *Creative Communication Approaches to Youth Climate Engagement*:
- ❖ Greep, H. (2025, 3 september). *Pluspetrol heeft nagelaten de rechten van inheemse volkeren en het milieu in Peru te respecteren*. <https://www.somo.nl/nl/pluspetrol-heeft-nagelaten-de-rechten-van-inheemse-volkeren-en-het-milieu-in-peru-te-respecteren/>
- ❖ Kirby, P. (2022, 29 juli). *'Creating with Uncertainty': experimenting with creative methods for climate education*. The University Of Sussex. <https://www.sussex.ac.uk/broadcast/read/58358>
- ❖ Klimax. (z.d.). <https://klimax.omgeving.vlaanderen.be/#/inspiratie/Competenties>
- ❖ Nusche, D., M. Fuster Rabella and S. Lauterbach (2024), "Rethinking education in the context of climate change: Leverage points for transformative change", *OECD Education Working Papers*, No. 307, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/f14c8a81-en>.
- ❖ *People's Multidimensional Engagement With Climate Change*. Rapport University of Brighton.
- ❖ Shields, R., Muratkyzy, A., Paudel, M., Singh, A., Nuwategeka, E., Rodriguez, M. F., & Paulson, J. (2024). From experience to actions for justice: learners' views on epistemic, environmental and transitional justice in Nepal, Peru and Uganda. *Global Social Challenges Journal*, 3, 68-83. Retrieved Dec 12, 2025, from <https://doi.org/10.1332/27523349Y2024D000000011>
- ❖ Silverman, G. S. (2019). Systematic lack of educational preparation in addressing climate change as a major public health challenge. *American Journal of Public Health*, 109(2), 242-243. <https://doi.org/10.2105/ajph.2018.304818>
- ❖ Stensrud, A. (2016). "The Social Vindication of the Highlands": *Climate change and Justice in Southern Peru*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/309669215_The_Social_Vindication_of_the_Highlands_Climate_Change_and_Justice_in_Southern_Peru
- ❖ Täuber, S., van Zomeren, M. & Kutlaca, M. Should the moral core of climate issues be emphasized or downplayed in public discourse? Three ways to successfully manage the double-edged sword of moral communication. *Climatic Change* **130**, 453-464 (2015). <https://doi.org/10.1007/s10584-014-1200-6>
- ❖ Unesco. (2020). *Education for Sustainable Development: A Roadmap*. UNESCO Publishing.
- ❖ *Using Speculative Fiction and Participatory Play to Facilitate Young*
- ❖ Van Epp, M. and Garside, B. (2016). *Solving 'wicked' problems: can social learning catalyze adaptive responses to climate change?* [https://andesfiles.s3.sa-east-](https://andesfiles.s3.sa-east-1.amazonaws.com/Publications/18+Indigenous+Ppeoples+and+Climate+Change+in+Andes.pdf)

1.amazonaws.com/Publications/64+Solving+wicked+problems+-+can+social+learning+catalyse+adaptive+responses+to+climate+change.pdf

- ❖ Voor deze tekst heb ik ChatGPT gebruikt als schrijfassistent. Dit helpt mij met mijn ADHD. Ik heb eerst stuk per stuk zelf mijn tekst en onderzoek uitgeschreven, om vervolgens in de chat te zetten met de vraag om mijn fouten te verbeteren en te verbinden tot een vlotte tekst. Daarna heb ik het zelf nog nagelezen en aangepast waar nodig.